

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

V međunarodni naučni skup
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5th International Scientific Conference
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA
I REHABILITACIJA *danas*
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

zbornik radova
proceedings

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

V međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

The Fifth International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Zlatibor, September, 24-27. 2011.

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2011.

Belgrade, 2011

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova
Proceedings

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

Izdavač/Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
Visokog Stevana 2, 11 000 Beograd
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača/For publisher:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici:

Prof. dr Nenad Glumbić, Doc. dr Vesna Vučinić

Štampa/Printing:

AKADEMIJA

Beograd

Tiraž/Circulation: 300

ISBN

KONTEKSTUALNI I INTEGRATIVNI PRISTUP U OBRAZOVANJU DECE SA POSEBNIM POTREBAMA – IZAZOVI ŠKOLE U PRIRODI⁹

Slađana Anđelković¹, Jasmina Karić²

¹ Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Uvođenjem dece sa posebnim potrebama u redovan sistem školovanja, otvaraju se novi horizonti u radu primenom raznovrsnih strategija, ali istovremeno se otvaraju i nova pitanja na koja treba odgovoriti u pedagoškoj teoriji i praksi. Broj studija koje se bave iskustvom u radu sa decom sa posebnim potrebama u različitim ambijentima, kao i uticajem konteksta na njihov saznavni proces, ponašanje, stavove i vrednosti, još uvek je nedovoljan. Raznovrsni ambijenti i priroda postaju sve zanimljiviji vaspitno-obrazovni fenomen. Povratak prirodi i korišćenje što više resursa u nastavi iz objektivne stvarnosti, izlazak iz učionica i neposredno učešće u svakodnevnom životu, razvijanje komunikacije, interakcije i socijalnih veština među decom postaju prioriteti savremenog obrazovanja.

U radu, deskriptivnom metodom analiziramo iskustva do kojih smo došli realizacijom projekta Škola u Prirodi (Constance Green Foundation iz V. Britanije, Registered Charity No.270775). Cilj projekta je da se u radu sa decom sa posebnim potrebama (gluva i nagluva deca), u specifičnom ambijentu prikažu izvanredne mogućnosti za individualizaciju i diferencijaciju nastavnog rada, kao i povezivanja školskih i vanškolskih iskustava i primene znanja u različitim kontekstima. Upotrebom raznovrsnih istraživačkih metoda i grupnog rada, fleksibilnijom organizacijom i trajanjem aktivnosti podstiče se kognitivni, afektivni i psihomotorni razvoj dece. Rad, zajedno sa filmom, svakako predstavlja uvod u dalje i šire bavljenje kao i istraživanje oblika i pristupa u obrazovanju i vaspitanju dece sa i bez posebnih potreba.

Ključne reči: škola u prirodi, individualizacija i diferencijacija rada, inkluzija, deca sa posebnim potrebama

UVOD

Veliki broj sati koji deca provede u zatvorenim prostorijama, loši ambijenti kao i uslovi u kojima se nastava realizuje stvorili su potrebu da učenici deo nastave provode u drugačijem ambijentu – u prirodi. Do drugog svetskog rata škole u prirodi su delovale pod različitim imenima kao na primer: škole u slobodnoj prirodi, škole i razredi na slobodnom vazduhu, škole na otvorenom, šumske škole itd. i delovalo ih je na stotine u Evropi i SAD. Prva škola u prirodi osnovana je u Nemačkoj, u blizini Berlina.

Na značaj učenja u autentičnom ambijentu kao i integrisanju sadržaja, ukazuju mnogi mislioci, teoretičari i praktičari pedagoške nauke. Ideje o potrebi za proučavanjem procesa, predmeta i pojava, u prirodnim uslovima mogu se naći u shvatanjima Komenskog, Rusoa, Marije Montesori, Frankea predstavnika koncepta „zajedničke nastave“, „prigodne nastave“, Džona Djuia, predstavnika Waldorfske škole, Freinetovog pokreta, i drugih.. Vaspitno-obra-

⁹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu "Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji", broj 179060 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

zovni rad škole u prirodi zasniva se na holističkom pristupu u kojem deca *stvarnost doživljavaju celovito*, tako da se procesu konstruisanja sistema znanja pristupa na sveobuhvatan način. Strukturiranje nastavnog gradiva na ovakav način, osigurava povezanost društvenih i prirodnih pojava kao i učenje o prirodi u njenom jedinstvu, s različitim aspektata. Proces nastave u autentičnim ambijentima omogućava učeniku da znanja i veštine koje stiče integriše u jedinstveni okvir u sredini, u kojoj će moći da samostalno proveri vrednost i značaj onoga što je naučio. Znanja i veštine koje je stekao na ovakav način dobijaju smisao i karakteristiku funkcionalnosti. Prirodni i društveni prostori u kojima se realizuju aktivnosti škole u prirodi predstavljaju kontekste za učenje. Cilj ovakve nastave je učenje otkrivanjem, istraživanjem i stvaranjem u neposrednoj životnoj sredini, u kojoj se učenici susreću sa prirodnim i kulturnim okruženjem, kao i ljudima koji u njoj žive i rade i koji su uticali na nju. Organizacija škole u prirodi se drži principa jednakih mogućnosti i dobrovoljnog učešća, uzimajući u obzir specifičnosti svakog deteta u planiranju programa rada van učionice. Škola u prirodi na najprirodniji način inicira i promovise različite metode i oblike rada (grupni rad, rad na terenu, rad na projektima, istraživački rad), čime se, osim kognitivnog efekta, podstiče i socijalna integracija dece. Fokus je na učenju kroz direktno iskustvo (Tehart, 2001) – koristeći ruke, glave i srca i zato predstavlja jedan od retkih obrazovnih programa koji je prilično jednaka mešavina kognitivne moralne, fizičke, društvene i estetske dimenzije obrazovanja, što je za decu sa posebnim potrebama od izuzetnog značaja.

Cilj projekta je da se u radu sa decom sa posebnim potrebama (gluva i nagluva deca) u specifičnom ambijentu, prikažu izvanredne mogućnosti za individualizaciju i diferencijaciju nastavnog rada, kao i da se istakne značaj povezivanja školskih i vanškolskih iskustava i primene znanja u različitim kontekstima.

ZNAČAJ I ORGANIZACIJA ŠKOLE U PRIRODI

U školskoj praksi je poznato više organizacijskih rešenja prema modelu škole u prirodi:

- sve nastavne aktivnosti za jedan razred održavaju se u prirodi s internatskim smeštajem učenika; zatim
- celokupne nastavne aktivnosti sprovode se u školi u prirodi, u koju se deca svakodnevno dovoze iz grada;
- učenici jednog razreda odlaze na jednu ili dve sedmice boravka u internatskoj školi u prirodi (Bognar, Matijević, 2005).

U našoj vaspitno-obrazovnoj praksi se, najčešće, koristi treći model čije smo efekte u radu sa decom sa posebnim potrebama i pratili. U organizovanju integrativne ambijentalne nastave veoma je značajno ukazati na mogućnosti koje nudi prirodno okruženje. Kroz raznovrsne interdisciplinarnе aktivnosti učenici stiču na integrisan, holistički način, znanja, veštine i sposobnosti vezane za nastavne sadržaje iz plana i programa. Prava vrednost ovakvog vida učenja je pravljenje veza i korelacija između različitih sadržaja iz nastavnog plana, kao i povezivanje školskih i vanškolskih aktivnosti i sticanje životnih veština na neposredan način u kontaktu sa predmetima i pojavama iz okruženja. Značajna prednost autentičnog ambijenta u procesu izvođenja nastave jeste animiranje detetovih čula. U tradicionalnim uslovima učenja kao i „tradicionalnim učionicama“ animirana su pretežno samo dva čula i to čulo vida i čulo sluha. U različitim prirodnim i društvenim ambijentima gde se odvija škola u prirodi angažovan je veći broj čula paralelno. Sinhronizacija čulnih utisaka omogućava da se kod učenika razvije celovita slika o objektima, procesima i pojavama, što omogućava njihovu integraciju u kompleksnu sliku sveta.. Dobra integracija čulnih utisaka iz neposrednog okruženja predstavlja preduslov pravilnog iskusvenog saznanja. (Anđelković S. Karić J. 2011)

Osnovne postavke škole u prirodi možemo naći u Gudjonsovom (Gudjons, 1987 prema Terhart 2001, 183), prikazu usmeravanja na aktivnost (nastava orijentisana na delovanje) kao metodičkog načela I na osnovu toga možemo zaključiti da su osnovne karakteristike škole u prirodi sledeće:

- nastava je usmerena na životno okruženje učenika i uzajamnu zavisnost pojava i predmeta;
- nasuprot pasivno-receptivnih oblika učenja, ovo učenje se oslanja na misaonu i praktičnu aktivnost dece;
- zajednički rad nastavnika i učenika, uz čulno-praktičnu aktivnost u projektima, zajedničkim akcijama, praktičnim aktivnostima;
- polazi se od interesa učenika, a uloga nastavnika je da probudi i prenese interes kod učenika;
- ovakva nastava razvija kod dece odgovornost i upućuje ih na zajedničko planiranje aktivnosti;
- učenički ciljevi učenja moraju biti povezani sa nastavnikovim ciljevima poučavanja;
- Ovakva nastava "teži za mogućnošću konkretnih proizvoda" (pozorišna predstava, izložba, ali i promene stava, odluke);
- Poboljšanje komunikacijskih i socijalnih veština učenika kroz zajednički rad .
- integracija srodnih oblika nastave: učenje otkrivanjem, egzemplarno učenje i iskustvena nastava;
- rezultati učenja se vide kroz niz praktičnih promena u sredini koja ih okružuje i njihov aktivni odnos prema tim promenama;

Realizacija škole u prirodi zahteva od nastavnika dobro poznavanje tema i sadržaja iz nastavnih predmeta koje su pogodne za umrežavanje i realizaciju na tom terenu, poznavanje mogućnosti resursa koje taj prostor pruža za rad i boravak dece, poznavanje obrazovnih potreba dece, kao i obezbeđivanje uslova za zdrav i siguran ostanak dece na tom lokalitetu. Planiranje škole u prirodi podrazumeva timski rad nastavnika iz škole, specijalista za određene oblasti, defektologa, stručnih saradnika škole, roditelja i subjekta iz lokalne sredine u čijim objektima se realizuje ovaj vid nastave (Karić, Jovčić, 2007). Svaka faza boravka dece u prirodi mora biti dobro isplanirana i organizovana. Pripreme počinju na početku godine kada se u godišnjem planu rada škole upisuje i škola u prirodi kao specifičan oblik rada van učionice. Školski aktiv, na osnovu ponude koja je data školi, bira lokaciju i vreme koji su u skladu sa temama i sadržajima tog razreda.. Obaveza i odgovornost realizatora škole u prirodi je stalni nadzor nad učenicima, kojima moraju uvek biti na raspolaganju, pružati im sigurnost i zdravstvenu pomoć. Saradnja sa roditeljima je još jedan važan segment u planiranju (kada, gde, uslovi, materijalne mogućnosti, prevoz, smeštaj, ishodi), realizaciji i evaluaciji (način prezentovanja rezultata), škole u prirodi. U planiranju se mora voditi računa o planiranom fondu časova predviđenim Nastavnim planom i programom, treba odrediti fleksibilan raspored aktivnosti, jer će vreme trajanja neke aktivnosti zavisiti od niza okolnosti i uslova u lokalnoj sredini, ali i planiranih sadržaja i vaspitno-obrazovnih potreba dece u datom trenutku. Na žalost, iako su sa decom u drugačijem okruženju od učioničkog, sa mnogo podsticaja i izazova, nastavnici često ne žele da menjaju organizaciju rada, pa tako imamo vreme za "učenje i vreme za odmor". Ovakva organizacija dana nije prikladna školi u prirodi i njenim karakteristikama. Učenik treba da uči uvek, ali da se istovremeno igra i zabavlja koristeći prirodne resurse. Priroda je otvoreni sistem koji nam pruža neprekidno tokom 24 časa obrazovne i vaspitne podsticaje koje nastavnici trebaju da prepoznaju i upotrebe u korist dečjeg razvoja.

Tematsko interdisciplinarno planiranje je idealno rešenje za realizaciju aktivnosti škole u prirodi, jer polazi od zakonitosti dečjeg razvoja i učenja. Ovakav oblik planiranja podstiče saznanji, emocionalni, moralni i fizički razvoj deteta. Polazi od dečjih potreba i razvija njihova interesovanja. Integrisanje sadržaja kroz tematsko planiranje podrazumeva da se, umesto predmeta, sadržaji koncipiraju tematski. Ovo koncipiranje pored toga što podrazumeva da se srodni sadržaji povezuju u smislu celine, podrazumeva i timski rad učitelja, stručnih saradnika, roditelja i svih koji učestvuju u realizaciji škole i prirodi.

UTICAJ ŠKOLE U PRIRODI NA KOGNITIVNI, AFEKTIVNI I PSIHOMOTorni RAZVOJ DECE

Vrednost različitog prirodnog ambijenta i socijalnog konteksta za kognitivni, afektivni i psihomotorni razvoj dece, prepoznali su i iskoristili autori i realizatori projekta "Škole u prirodi" namenjene deci oštećenog sluha koja je realizovana u periodu od 21. 09. do 28. 09. 2003. godine na Bogovađi. Iskustva koja su stečena organizacijom, izvođenjem i evaluacijom rada ove škole mogu nam poslužiti kao putokaz u daljem radu i pripremanju novih strategija u korišćenju raznovrsnih prirodnih i društvenih resursa.

U okviru svakodnevnih aktivnosti "škole u prirodi" organizovane su radionice (kermičke, tekstilne, kompjuterske, kulinarske, sportske i izleti u prirodi), čiji je cilj bio razvijanje tolerancije kroz integraciju i realizaciju zajedničkih aktivnosti slušno oštećene dece i dece koja čuju. Kroz raznovrsne interdisciplinarne aktivnosti, na interaktivan način, deca oštećenog sluha su sticala životne veštine, kako bi postali ravnopravni građani ovog društva. Saznavanje neposrednim učešćem, istraživanje i rešavanje problema u autentičnom okruženju pomažu deci u sticanju životnih znanja i veština koje su za ovu kategoriju dece od velike važnosti. Deca stvarnost doživljavaju celovito. Početna tačka je da dete razume zašto se nešto radi i kako su različite stvari povezane. Ona imaju prirodnu potrebu da se igraju, istražuju, pitaju, pokreću i glume, što im različiti ambijenti gde se nastava izvodi omogućuju. Izlazak iz učionice, promena mesta učenja i poučavanja izaziva kod dece prirodno interesovanje i motivaciju za rad. (Radosavljević, Radovanović, 1990) Deca su u novom okruženju u prijateljskoj atmosferi uočavala, pronalazila i kreativno rešavala probleme, iz različitih oblasti čime su sticali životne veštine i navike. Sveobuhvatnost i mnogostranost kao sposobnost da se sagledaju problemi sa različitih tački gledišta, trebalo bi da postanu osnova za učenje dece osnovnoškolskog uzrasta. (S. Anđelković, D. Bojković, 2009). Učenici su u kontaktu sa predmetima iz neposredne okoline imali mogućnosti da proučavaju prirodu. Kroz šetnju i aktivno posmatranje uočavali su promene na biljkama, sličnosti i razlike, među njima, sticali su na iskustven način znanja o njihovoj lekovitosti, ali i štetnom uticaju (otrovne gljive). Spoznavali su značaj povezanosti biljaka i insekata, kao i uslove rasta, način branja, čuvanja, sušenja i upotrebu lekovitih biljaka u različite svrhe. Deca su u radionicama od biljaka i plodova pravila različite skulpture, koristili su ih za ukrašavanje prostorija, pravili su herbarijume. Lekovite biljke su u kulinarskoj radionici koristili za pripremu čajeva, ili u likovnoj radionici za pripremu boja koje će koristiti za slikanje. Uticaj i međuzavisnost geografskih obeležja na istorijske događaje, povezanost prirodnih uslova i istorijskih dešavanja, uslovljenost izgleda kuća i objekata od vremenskih i geografskih uslova, ishrana, običaji, legende i priče su takođe, sadržaji koji su se realizovali tokom boravka dece na Bogovađi. Pozitivan duh i dobro raspoloženje je nešto što karakteriše rad i učenje u radionicama koje se organizuju u prirodnom ambijentu. Učenici imaju mogućnost da se izraze na različite načine, kroz pokret, vajanje, slikanje, dramske radionice, fotografske radionice i dr... Kroz predavanja, kurseve, tribine, sekcije, seminare, izlete, prisustvo kulturnim događajima i lokalnim akcijama, pokušava se razviti samopoštovanje,

svesnost o sebi, vlastitim potrebama i sredini koja nas okružuje, zatim odgovornost, tolerancija i inicijativnost, kao i kultura mira, nenasilnog rešavanja konflikata dijalogom i saradnjom (Karić J. 2002).

Stičući znanja radom na terenu učenici stupaju u raznovrsne interpersonalne odnose i razvijaju sposobnosti komunikacije. Škole u prirodi su pravo mesto za razvijanje vršnjačkih odnosa, praktikujući vršnjačku komunikaciju, koja je u ovim okolnostima mnogo slobodnija i kreativnija. Skoro sve aktivnosti (vaspitne, obrazovne, rekreativne, kulturne, slobodne, sportske), odvijaju se u raznim manjim ili većim vršnjačkim grupama. "Više nije sve podređeno individui, već grupi. Dete decentralizuje svoje ponašanje, mišljenje i emocije, prilagođavajući se potrebama grupe. Povećava se mogućnost interakcije i komunikacije među decom iste i drugih grupa kao i dece i učitelja." (Jensen, 2003: 115). Svi učesnici mogu da osećaju da imaju ista prava i obaveze. Zajednički život i sportske aktivnosti u toku dana su izvanredno sredstvo za razvijanje zajedništva i pripadnosti grupi. Učenici treba da nauče i kako da pomognu drugu, ako se nađe u nevolji. Proizvodi rada dece su odmah uočljivi i vidljivi, što kod njih izaziva prijatna osećanja i dobru podsticajnu atmosferu. U domenu „proizvoda rada“ mogu biti i fotografije, albumi, dnevnici posmatranja, novine, modeli životinja od različitih materijala, scenski prikazi, izložbe, revije, literarni radovi itd, ali i izmene stavova prema životinjskom svetu i očuvanju prirode, drugačije ponašanje prema životinjama lutalicama, ili napuštenim životinjama, kao i odgovori na probleme koje su oni sami postavili (Anđelković, 2008).

ZAKLJUČAK

Vrednost dobro osmišljene Škole u prirodi ogleda se, pored njenog značaja za razvoj budućeg inkluzivnog društva, i u pozitivnom doprinosu učenja u prirodi kroz individualizaciju i diferencijaciju nastavnog gradiva, a uz pomoć sredstava iz neposredne okoline. Povezivanjem školskih i vanškolskih iskustava kao i primenom znanja u različitim kontekstima škola u prirodi doprinosi i boljoj integraciji dece u društvenu zajednicu, kao i poboljšanju socijalnih veština, umeća i timskog rada. Učenici koji učestvuju u ovakvim oblicima nastave razvijaju bolje međusobne odnose, bolje odnose sa nastavnikom i bolje odnose sa društvenom zajednicom. Boljitak od dobro osmišljene škole u prirodi, nesumljivo se, uočava na kognitivnom afektivnom i psihomotornom planu. Najveći učinak se ogleda u domenu afektivnog ponašanja. Učenici postaju sigurniji sa većom motivacijom za učenje, i izraženijim osećajem pripadnosti široj društvenoj zajednici. (Anđelković, Karić, 2011).

Ali Svesni granica koje postoje u realizaciji nastavnog plana i programa moramo istaći i negativne aspekte ovakvog rada sa učenicima a to su: sadržaji koji se ne mogu na ovakav način učiti. Uprkos tome, sa sigurnošću možemo reći da aktivnosti i učenje van učionice kroz „školu u prirodi“ omogućavaju deci sa posebnim potrebama da iskustveno i u dobroj atmosferi razvijaju svoja interesovanja, uče, zadovoljavaju svoje potrebe, razvijaju svest o sebi i drugima i integrišu se sa drugom decom.

LITERATURA

1. Anđelković, S., Karić, J. (2011). Holistički pristup učenju i razvijanje komunikacijskih i socijalnih veština kod dece sa posebnim potrebama. Naučna konferencija sa međunarodnim učešćem *Inkluzija u predškolskoj ustanovii osnovnoj školi*, 24.jun 2011. Sremska Mitrovica: Institut za pedagoška istraživanja, Beograd; Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Sremska Mitrovica, Zbornik rezimea, str 41-42.

2. Anđelković, S. (2008). Integrated environmental tuition an example of holistic approach to education. *У II Balkan Scientific Conference The Science, the Education and the Art in 21 Century*, (114-120), Благоевград, Бугарија: Съюз на Учениците в Бугарија клон Благоевград.
3. Anđelković, S. (2008). Integrated environmental tuition, Contemporary intentions in education, Vol.2, (111-117), Skopje: University „St. Cyril and Methodius“, Faculty of Pedagogy “St. Climent of Ohrid”, Skopje.
4. Anđelković, S. D. Bojković (2009). Holistic and contextual learning and teaching in diferent environments in new educational paradygm, U *Zbornik radova Škola po meri*, (33-44), Medulin: Sveučilište Jure Dobrile u Puli.
5. Jensen, E. (2003). *Super-nastava*. Zagreb: Educa. (115-116).
6. Karić J. (2002). Škola u prirodi – rekreativna radionica, *Dani defektologa Jugoslavije*, Herceg Novi, *Zbornik rezimea*, str. 84.
7. Karić J. (2001). Ponašanje dece oštećenog sluha u okviru psihomotorne organizovanosti i održavanje ravnoteže, Beograd, *Beogradska defektološka škola*, br. 1, str. 20-24
8. Karić, J., Jovčić, LJ. (2007). Partnerski odnos roditelj-dete-lokalna zajednica. Zbornik radova sa Naučnog međunarodnog skupa: *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, str. 569-573.
9. L. Bognar M. Matijević, (2005). *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.
10. Radosavljević, R., Radovanović, M. (1990): Integracija nauka i životna sredina. U: *Ekologija i geografija u rešavanju problema životne sredine*, Posebna izdanja, 69, Beograd: Srpsko geografsko društvo, 169-177.
11. Terhart, E. (2001). *Metode poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa (183-190).

CONTEXTUAL AND INTEGRATIVE APPROACH IN EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS – CHALLENGES OF SCHOOL IN NATURE

Sladana Anđelković¹, Jasmina Karić²

¹ University of Belgrade, Faculty of Geography

² University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

With the development of inclusive society and the introduction of inclusion in education and inclusion of children with special needs in the regular educational system, new horizons are opened with the possibility to apply various strategies in one's work, but at the same time, new questions are posed that need to be answered about applicable solutions in pedagogical practice. The number of studies exploring experience in practice with children with special needs in different environments, and the influence of the context on their process of knowledge acquisition, behaviour, attitude and values is still insufficient. Various environments and nature are becoming increasingly interesting educational phenomena. The return to nature and the use of as many resources from the objective reality in teaching as possible, going out of the classroom, and hands-on experience in everyday life, development of communication, interaction and social skills among children are becoming priorities of contemporary education. In this paper, with the use of the descriptive method, the experiences gained in the realization of the project "Nature School" (Constance Green Foundation from Great Britain, Registered Charity No.270775) are analyzed. The aim of this project is to present outstanding possibilities for the individualization and differentiation of teaching practice, integration of in- an out-of-school experiences and the application of knowledge in different contexts, in practice with children with special needs (deaf and hard of hearing) in specific environments. Using various research methods and group work, flexible organization and length of activities, a cognitive, affective and psycho-motor development of the children is abetted. The study along with the film certainly presents an introduction to further and broader exploration of forms of and approaches in education of children with and without special needs.

Key words: environmental education, individualization and differentiation of teaching practice, inclusion, children with special needs